

ROLANDAS KREGŽDYS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Mokslinių tyrimų kryptys: senoji baltų religija ir mitologija, šaltiniotyra; lyginamoji baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų gramatika, etimologija.

BALTŲ MITONIMŲ KILMĖ: VAK. BL. *PARGRUBI(J)US* (*G[R]UBRIUM, PERGRUBRIUS* IR KT.); LIE. *MASELIS*

Origin of the Baltic Mythonyms: West Balt.
Pargrubi(j)us (*G[r]ubrium, Pergrubrius*, etc.),
Lith. *maselis*

ANOTACIJA

Straipsnyje pateikiama XVI a. pradžios vakarų baltų religijos ir kultūros šaltinyje *Sūduvių knygelė* minimos mitologemos *Pargrubij* (A, B), *Pargrubius* (B, C) ir jos variantų (*Grubrium* [A], *Gubrium* [C], *Pergrubrius* [D, ε] ir kt.) bei lietuvių Užgavėnių personažo įvardijimo *maselis* (LKŽe) faktografinė bei etimologinė analizė.

Trumpai apžvelgiami vakarų baltų kultūros šaltinio *Sūduvių knygelė* faktografijos ypatumai bei Azazelio fenomenas (Užgavėnių judėjo kaukės prasmė).

ESMINIAI ŽODŽIAI: mitonimas; teonimas; semitizmas; *Sūduvių knygelė*; *Pargrubij*, *Pargrubius*, *Pergrubrius*, *Grubrium*; *maselis*.

ANNOTATION

The article deals with the etymological analysis of the West Baltic mythologeme *Pargrubij* (A, B) / *Pargrubius* (B, C), including its alternative forms *Grubrium* (A), *Gubrium* (C), *Pergrubrius* (D, ε), etc., and Lithuanian mythonym *maselis* ‘a man dressed in the clothes of Shrovetide mummery.’

It also presents a short review of the realia concerning “The Yatvagian book” and introduces the so called Phenomenon of Azazel (name of the place or the “power” to which one

of the goats in the Temple service of the Day of Atonement has to be sent), i.e. a scapegoat icon reflected in the data collected in the *Dictionary of Lithuanian Language*, which is also traced in Shrovetide rites that lasted three day before the Lenten fast which begins on Ash Wednesday (Shrove Tuesday in Lithuania).

KEYWORDS: mythonym, theonym; Hebraism; “The Yatvagian book”; *Pargrubij*, *Pargrubius*, *Pergrubrius*, *Grubrium*; *maselis*.

0. ĮVADAS. SŪDUVIŲ KNYGELĖS FAKTOGRAFIJOS YPATUMAI. AZAZELIO FENOMENAS (UŽGAVĖNIŲ JUDĖJO KAUKĖS PRASMĖ)

Viename reikšmingiausių (faktografijos autentiškumo aspektu) vakarų baltų kultūros šaltinių *Sūduvių knygelėje*¹ (apie jį ir liter. plačiau žr. Kregždys 2009) pateikiami duomenys yra ypatingos² svarbos, mat daugelis vėlesniojo laikotarpio baltų religijos ir mitologijos tyrėjų (dažnai ir kūrėjų resp. kabinetinės mitologijos atstovų) rėmėsi minėto rašytinio paminklo perpasakojimu, cituodami vieni kitų interpretacijas (pavyzdžiui, duomenis apie aptariamą dievybę, Ingės Lukšaitės teigimu, Matas Praetorius pateikė, „remdamasis Johanno Meletijaus [Maleckio] ir Martino Murinijaus žiniomis“ [MP I 645]). Vadinasi, vienintelis patikimas šaltinis, kuriuo galima remtis, rekonstruojant vak. bl. *Pargrubi(j)us* autentišką grafeminę struktūrą resp. etimologinę raidą, mitonimo reikšmę (apie semantinės rekonstruojamo žodžio vertės nustatymo svarbą plačiau žr. Bréal 1964: 48–56; Mailhammer 2013: 5–6, 2013a: 20, 23, 25, 27) bei funkcijas yra tik *Sūduvių knygelė*.

¹ Arba *Netikinčiųjų sūduvių ožio aukojimas su visomis apeigomis, kurias jie atlikinėjo (Der ungläubigen Sudauen ihrer bockheiligung mit sambt andern Ceremonien, so sie tzu brauchen gepflegeth)*, parašyta apie 1520–1530 m. Anoniminio veikalą vokiečių kalba parašymo vieta ir tikslus sukūrimo laikas taip pat nežinomi (BRMŠ II 123).

² Tenka apgailėstauti, kad ir šiuo metu vis dar pasitaiko jaunųjų tyrėjų, itin atsainiai vertinančių rašytinių šaltinių faktografiją, plg., pavyzdžiui, Vytauto Rinkevičiaus (2015: 21) naivų teiginį, neva „Knygelės publikavimu pasirūpino ir jos pratarinę (tačiau nebūtinai ir patį knygelės tekstą) parašė Jeronimas Maleckis.“

Idant būtų išvengta tokių anachronistinių teiginių, akcentuotina, kad Wilhelmas Mannhardtas (1936: 306) jau XX a. pradžioje argumentuotai įrodė, o Ingė Lukšaitė (BRMŠ II 125) dar kartą, besiremdama tekstologinės analizės principais, pagrindė teiginį, kad Jeronimas Maleckis tik išleido iki tol keliais nuorašais paplitusį nežinomo autoriaus veikalą (plačiau žr. Kregždys 2009: 179–180).

Taip pat atkreiptinas dėmesys į itin svarbią šio šaltinio faktografinę ypatybę – duomenų patikimumo kriterijų, nustatomą remiantis temporaliniu aspektu: iš žinomų (deja, ne visų išlikusių) 10 perrašų (žymimų didžiosiomis A, B, C, D, E, F, G, H, J, K) ir E perrašo antrinio varianto ε bei 5 perspaudų (a, b, c, d, e) patikimiems priskiriami seniausieji rankraščio egzemplioriai A, B, C:

1) **A**, arba I K folianto 736^a lp.; tekstas nuo 724^a iki 738 lp. – pats vertingiausias perrašas³, perrašytas profesionalaus kopijuotojo (dar žr. Kregždys 2009: 176);

2) **B**, arba I E 36 folianto 724^a lp., perrašytas profesionalaus kopijuotojo⁴;

3) **C**, arba Cod. Guelf. 14. 11 Aug. 4 (lapai: fol. 1-17)⁵, yra žymiai prastesnės kokybės: daugybė lakūnų, o kai kurie puslapiai apskritai yra dingę. Pasak Wilhelmo Mannhardto (1936: 238–239), jo vertė trim ketvirtadaliais menkesnė nei A ir B variantų (dar žr. 6 išn.).

Kiti, arba naujesnės redakcijos – *R (D, E, F, G)⁶, J ir seniausiųjų bei šių grupių hibridinio varianto – K perrašai, nors ir geresnės fizinės būklės (išliko ne visi [žr. Kregždys 2009: 176–177]), bet ne tokie patikimi faktografijos aspektu resp. dėl galimų inovacijų, sukurtų juos perrašiusių ir savaip medžiagą interpretavusių mitologijos tyrėjų⁷ (plačiau žr. Kregždys 2009: 176–183).

Taigi remiantis perrašų pateikiamos informacijos patikimumo kriterijumi, vertingiausia resp. autentiškiausia yra A, B ir C nuorašų faktografija. Ja, matyt, reikėtų remtis, rekonstruojant vak. bl. *Pargrubi(j)us* formaliąją prolytę (resp. nustatant teonimo etimologiją) bei dievybės funkcijas ir galimą jos vakarų baltų panteono subordinacinę poziciją.

³ Foliantą sunumeravo Kasparas Hennenbergeris. Originalus jo pavadinimas yra *Der ungläubigen/Sudaven ihrer bock/heiligung mit sambt/andern Ceremonien/so sie tzu brauchen gepflegeth*; [725^a lp.]: *Der Sudavenn/wourschaity, welcher/Ihren Bock heiliget*.

Iki II-ojo pasaulinio karo jis buvo saugojamas Gdansko miesto bibliotekoje, padovanotas Gralath žemės valdytojo. Šiuo metu vertingiausias A nuorašas yra LMAGBR (Ms. 1277; mkrf. nr. 716).

⁴ *Der ungläubigen Su/dauen ihrer Bockheili/gung mit sampt an/dern Ceremonien so / sie tzu brauchen / Pflegenn*; (725 lp.) *Der Sndauen woürsch/kaity, welcher ihren Bock heiliget*. Šis perrašas buvo saugojamas Gdansko miesto bibliotekoje, šiuo metu – LMAGBR (Ms. 1271; mkrf. nr. 711).

⁵ *Der Sudawen Bockheyligung und ander Ceremonien derselbenn*, saugomas Wolfenbütelio hercogo Augusto bibliotekoje Vokietijoje „*manuscripta Augustea*“ konvolute.

⁶ *R ženklų žymimi vėlyvesnio laikotarpio rankraštiniai variantai. Pasak W. Mannhardto (1936: 239–240), šie perrašai redakciniu požiūriu lygintini su C nuorašu, mat juose, kaip ir pastarajame, nėra įžangos, kai kurių dalių.

⁷ Pavyzdžiui, perrašo K, arba I E 20 folianto (*Pruische Chronica*), dabar – LMAGBR (Ms. 1279; mkrf. nėra), autorius kai kuriuos epizodus itin išplečia, savaip reinterpretuodamas jau iki tol žinotą informaciją. Jame dievų vardų ir funkcijų vardijimas itin komplikotas dėl kelių rankraščių lyginimo ir mėginimo pateikti vieną variantą.

Kita, šiame straipsnyje gvildinama, mitonimo lie. *maselis* ‘Užgavėnių papročiais persirengęs žmogus’ (LKŽe) kilmės problema susijusi su Azazelio fenomenu (žr. toliau), mat šios šventės metu, vejant žiemą ir jos palydovus iš kiemo, buvo tikimasi atsikratyti visų įmanomų blogybių, siejant jų genezę ne su savo veikla (resp. nulemtą vidinio priežastingumo), bet išoriniais faktoriais (resp. svetimtaučių įtaka), t. y. išvelgtinos *farmako* (gr. φαρμακός), arba atpirkimo ožio (dar vadinamo Azazelio⁸), apeigų apraiškos⁹.

Analizuojant mitonimo lie. *maselis* genezę, būtina pabrėžti, kad „Nors XVII–XVIII a. raštuose ir neminimas persirenginėjimas, tačiau kai kuriuose to laiko dokumentuose sutinkamas demono (išretinta mano – R. K.) aprašymas labai artimas Užgavėnių persirengėlio paveikslui“ (Skrodenis 2009: 11). Vadinasi, galima atsargiai spėti, kad *farmako* fenomenas (apie jį žr. 8 išn.) suponavo pejoratyvinės konotacijos (matyt, ir funkcijos) Užgavėnių

⁸ Vieno 200 puolusių angelų vadų vardo *Azazelis* (ir jo variantų: *Hazazelis*, *Azaelis*, *Azozelis*) resp. s. hebr. אַזַּאֲזֵל, minimo Enocho I-ojoje, arba Etiopijos, knygoje (En I 12–36 [tai vienas svarbiausių, apokalipsės egzegezei skirtų veikalų, datuojamų Antrosios Šventyklos laikotarpiu (žr. EJ VI 442–443, XIX 608 tt.)]), kilmė iki šiol nėra atskleista. Todėl mitonimas priskiriamas apeiliatyvams, plg. mitologemos etimologijos aiškinimo būdus: 1. ‘virtas + stiprus’; 2. ‘ožys išėjo’; 3. ‘panaikinimas’; 4. ‘ožys + Dievas’ (plačiau žr. Klein 1987: 468; Штейнбергъ 1878: 346]). Jis troško žmonių dukterų (En I 6.4), mokė vyrus karybos amato, o moteris – puoštis (En I 8.1–2). *Farmako* funkcija (apie ją plačiau žr. Harrison 1913: 45; Barton 1918: 186) minima rabinistinėje literatūroje, Biblijoje aramėjų kalba ir Kunigų knygoje (16.8–10, 21 [žr. Davidson 1971: 63; EJ II 763]).

⁹ Jos būdingos ir indoeuropiečiams, pavyzdžiui, tokios tradicijos paisė helėnai (plačiau žr. Harrison 1913: 44–45; Burkert 1977: 64–66; Cameron 2004: 181; Dougherty 2006: 20; Graf 2009: 76, 88; dar žr. EJ II 763), romėnai (Dunstan 2011: 540; Kuiper 2011: 162; Malitz 2005: 69; dar žr. Adkins, Adkins 2004: 325) ir kt. Vėliau šis fenomenas buvo pasitelkiamas, norint pagrįsti judėjų tautos eksterminaciją (plg., pavyzdžiui, išvaramą iš Ispanijos [1492 m. (Beker 2008: 90)], iš Prahos [1400 m.], iš Maino [1420, 1438, 1462 m.] ir kt. miestų bei valstybių [žr. EJ VII 523]; pogromus Rusijos imperijoje ir holokaustą).

personažo – (?) judėjo¹⁰ etiologiją¹¹, nulemtą šios religijos atstovų tikėjimo tiesų profanacijos¹².

¹⁰ Stasio Skrodenio (2009: 37) ir Arūno Vaicekausko (2009: 92) teigimu, jie buvę vieni pagrindinių Užgavėnių persirengėlių, ypač Žemaitijoje.

Plg. išskirtinį semitų tautybės žmonių demonizavimą Velykų šventės metu taip pat Žemaitijoje (plačiau žr. Skrodenis 2009: 11–12, 42), kuris, tenka apgailėstauti, iki šiol puoselėjamas Pievėnuose (Mažeikių r.). Saugodami kryžių Nukryžiuotojo Jėzaus bažnyčioje, šio kaimo gyventojai, persirengę kariais ir „žydais“ / „velykžydžiais“, pastaruosius stengiasi nuvyti nuo sakraliojo objekto, kad jo nepavogtų ir nesutrukdytų krikščionių dievo prisikėlimo. Patys to nesuvokdami, minėtos šventės dalyviai tęsia viduramžiais atsiradusią krikščionių kraujo difamacijos (judėjų religijos aspektu) antisemitinę tradiciją (žr. 12 išn.).

¹¹ Kai kurie Užgavėnių šventės ir kaukių tyrėjai, matyt, norėdami pateisinti svetimtaučių personažų pajuokiamą ar niekinamą įvaizdį, formuluoja kontradikcinius teiginius, suponuojančius aiškias fantasmagorijas, plg.: „<...> „svetimšalių“ kaukės nereiškė tautinės priklausomybės, o buvo tik priemonė priešpriešai svetimas – savas išryškinti. Savo ištakomis „žydo“ <...> kaukės nebuvo kokio nors tautinio charakterio reiškęjos, o jų pirminėje semantikoje glūdi mitinis vaizdinys, susijęs su žemiškomis ar požemio dievybėmis – protėvių dvasiomis, namas ar laukus globojančiomis dievybėmis“ (Skrodenis 2009: 39) // „<...> žydo, čigono, ubago personažams buvo suteikta jų etninius ar profesinius ypatumus atspindinti išvaizda“ (Vaicekauskas 2009: 69). Tokių teiginių menką pagrįstumą galima argumentuoti Užgavėnių šventės dalyvių elgsena – žiemos ir jos palydovų (persirengėlių) varymu lauk resp. noru atsikratyti blogio (Azazelio fenomenas). Nekyla abejonių, kad svetimtaučių personažų introdukcija yra vėlyva, matyt, nulemta viduramžiais sukurta šmeižikiška judėjų tautos religijos ir kultūros vertinimo ideologija (žr. 12 išn.), plg. Užgavėnių žydo kaukės ypatybę, sietiną su krikščionių kraujo difamacija – į nosį įtaisytą vinutę ar adatą, kuria persirengėliai, bučiuodami kaimo gyventojų rankas, jas skaudžiai įdurdavo (Vaicekauskas 2009: 92–93).

¹² Viduramžiais buvo suformuluoti 2 pagrindiniai kriterijai (religinės motyvacijos), lėmę neapykantą judėjams: 1) kaltinimas Jėzaus Kristaus nužudymu (žr. Beker 2008: 90); 2) krikščionių kraujo, neva reikalingo dvejopoms apeigoms, difamacija – 2a) buvo teigiama, kad jie prieš Pesachą (judėjų Velykas resp. s. hebr. *pesah* resp. פסח 'pavasario šventė, švenčiama 15–21 d. nisan'o [resp. kovo 10 d. – balandžio 11 d.] mėnesį, minint judėjų išsilaisvinimą iš Egipto vergijos; Pesacho aukojamasis gyvūnas [džn. avinėlis, plg. s. hebr. *pesahim* resp. פסחים 'Pesacho avinėliai, ériukai; 3-asis Mišnos traktatas' (Brown, Driver, Briggs 2000: 1980; dar žr. EJ XVI 5–6) ir kt.' (Brown, Driver, Briggs ibd.; dar žr. EJ XV 678–683)) pagrobia ir nužudo krikščionių vaiką (akivaizdi klaidinga aliuzija į judėjų aukoto Pesacho avinėlio kraują [plg. s. hebr. *dām* resp. דם 'Pesacho avinėlio kraujas' (Brown, Driver, Briggs 2000: 535–538)], aukojimo metu rinktą į specialų indą / taurę, plg. s. hebr. *saf* resp. שפ 'dubuo, taurė' [žr. Brown, Driver, Briggs 2000: 1705–1706]), kurio kraują pila į apeiginės duonos tešlą (plg. subst. lie. *mācas* 2 [ppr. pl.] 'velykinis kvietinių miltų prėskas plonas paplotėlis [religinėje žydų buityje]' [LKŽe] < jdš. *mace* resp. מצה 'bemieles tešlos paplotėlis, kepamas iš kvietinių, miežinių, kvietinių speltos, ruginių ar avižinių miltų; vienintelė duonos rūšis, valgoma per Pesachą' ← s. hebr. *maccāh* resp. מצה 'bemiele duona ar pyragas' [Weinreich 1977: 199; Brown, Driver, Briggs 2000: 1432; Klein 1987: 374; Wolf 1998: 62; dar žr. Velikovsky 1952: 42; EJ XIII 689–690]); 2b) taip pat buvo kaltinami šventojo kryžiaus, Komunijos ir krikščionių šventųjų atvaizdų mušimu virve ir bady mušimais, kol šie pradėdavę kraujuoti (žr. Anglickienė 2004: 45; dar žr. 10 išn.).

1. VAK. BL. *PARGRUBI(J)US (G[R]UBRIUM, PERGRUBRIUS IR KT.) ETIMOLOGINĖ RAIDA*

1A. FORMALIOJI MITONIMO ANALIZĖ

Remiantis *Sūduvių knygelėje* pateikiamų duomenų patikimumo kriterijumi (žr. 0 skyrių), būtina atlikti teonimo variantų formaliąją (resp. grafeminę) analizę, t. y. išskirti seniausią resp. autentiškiausią mitonimo struktūrinę lytį, reflektuojamą A, B, ir C perrašuose. Vėlesniuose veikalo rankraštinuose variantuose pateikiamų mitonimo formų neatitikimai svarbūs, nustatant būdingus žodžio kitimus ir jų dėsningumą sekas. Iš viso šiame šaltinyje (perrašuose ir perspauduose) minimos 17 teonimo formų, 3 iš jų – hipokoristikai (žr. lentelę)¹³.

Mitonimo lytis	Perrašo / perspaudo variantas	W. Mannhardto veikalo paginacija / perrašo(-ų) autorius
<i>Pargrubij</i>	A, B	247 / profesionalus kopijuotojas
<i>Pargrubius</i>	B, C	247 / profesionalus kopijuotojas (A, B), nežinomas (C)
<i>Grubrium</i>	A ¹³	249 / profesionalus kopijuotojas
<i>Gubrium</i>	C	249 / nežinomas
<i>Pergrubrius</i>	D, ε	246 / Johanas Freibergas (D), nežinomas (ε)
<i>Pergrubri</i>	D, E, ε	247 / Johanas Freibergas (D), Christophas Janas von Weissenfelis (E), nežinomas (ε)
<i>Pergrubrium</i>	*R, E, J, a	247, 249 / Christophas Janas von Weissenfelis (E), Matthaejus Waisselis (J)
<i>Pergrubriūs</i>	E	246 / Christophas Janas von Weissenfelis
<i>Pergrubij</i>	F	247 / Hansas von Kreytzenas
<i>Pergrubium</i>	F	249 / Hansas von Kreytzenas
<i>Pergrubius</i>	F, G, a, b, c, d	246, 247 / Hansas von Kreytzenas (F), Lukas Davidas (G)
<i>Pergubri</i>	J	247 / Matthaejus Waisselis

¹³ Viačeslavas Ivanovas ir Vladimiras Toporovas (MHM II 302) kažkodėl vietoj formos *Grubrium*, pateikia jų pačių sugalvotą lytį † *Grubrius*, teigdami, kad ji yra užfiksuota vėlyvuose rašto šaltiniuose (kokiuose, nenurodoma), nors tokia lytis nėra minima ne tik *Sūduvių knygelės* perrašuose bei perspauduose, bet ir vėlesnių autorių veikaluose (žr. toliau).

Mitonimo lytis	Perrašo / perspaudo variantas	W. Mannhardto veikalų pagrašymas / perrašo(-ų) autorius
<i>Pergubrium</i>	J	247, 249 / Matthaėjus Waisselis
<i>Pergribrius</i>	J	246 / Matthaėjus Waisselis
<i>Pergubrius</i>	K	246 / nežinomas
<i>Guberium</i>	K	249 / nežinomas
<i>Pergrubrij</i>	a, b, c, d	247

Remiantis aptariamo mitonimo grafeminio įvairavimo akivaizdžiais ypatumais (lyginant tik struktūriškai diferentines to paties rankraščio lytis [žr. lentelę]), galima išskirti egzogeninės ir endogeninės struktūrinių kaitų tipus (akcentuotina, kad jų etiologija gali būti ir natūrali resp. suponuota kalbos vartotojų / senosios religijos išpažinėjų, ir vėlyva, priskirtina *lapsus calami* tipui, t. y. perrašymo klaidoms; tiksli jų determinacija, matyt, negalima [žr. 1 schemą]):

I. egzogeninės kaitos:

I.1. aferezė (suponavusi hipokoristikus): a) *Grubrium* A (\leftrightarrow ***Pargrubij*** A) \leftarrow **Par-grubius* (dėl sonanto epentezės žr. II.3.1 tipą); b) *Gubrium* C (\leftrightarrow ***Pargrubius*** C) \leftarrow **Grubium* \leftarrow **Par-grubius* (dėl sonanto metatezės žr. II.1 tipą); c) *Guberium* K (\leftrightarrow ***Pergubrius*** K [dėl sonanto metatezės žr. II.1 tipą]) \leftarrow **Par-grubius* (dėl epentezės žr. II.3.1 tipą) \leftarrow **Pargrubi*’s (plg. *Pargrubij* A, B / *Pargrubius* B, C);

II. endogeninės kaitos:

II.1. distancinė sonantų metatezė: *Gubrium* C (\leftarrow **Par-grubium* [žr. I.1 tipą]) \leftrightarrow *Pargrubius* C \leftarrow **Pargrubi*’s (plg. *Pargrubij* A, B / *Pargrubius* B, C);

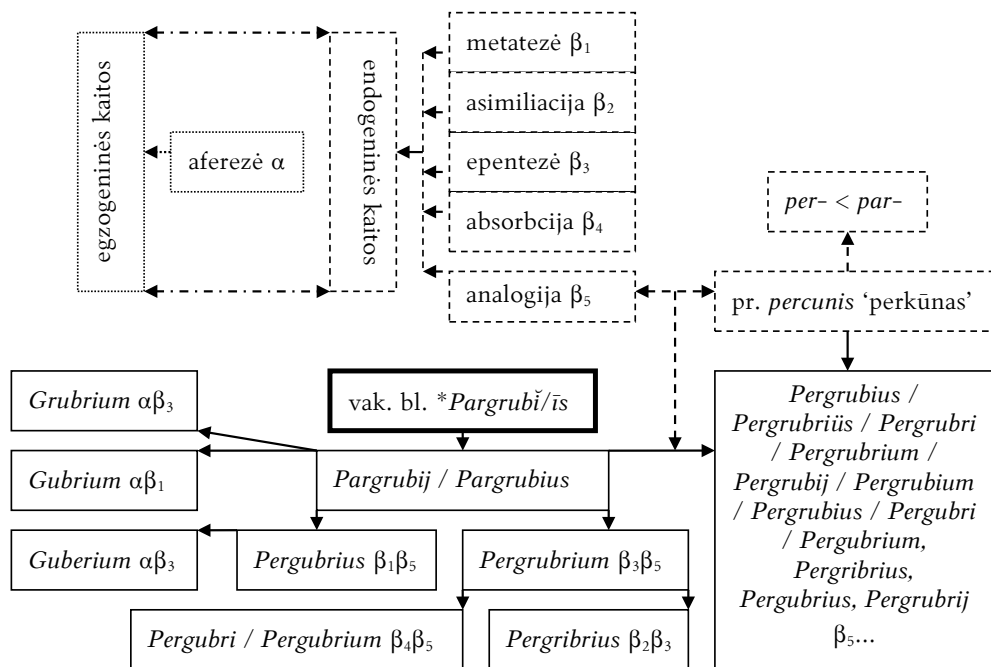
II.2. distancinės asimiliacijos suponuotos kaitos: *Pergribrius* J (\leftarrow **Pergr-u-br-i-us* [regresyvioji]) \leftrightarrow *Pergrubrium* J;

II.3. ireguliosios kaitos:

II.3.1. paratetinių (resp. neetimologinių) garsų epentezė: a) *Guberium* K \leftrightarrow *Pergubrius* K; b) *Grubrium* A (\leftrightarrow *Pargrubij* A) \leftarrow **Pargrubius* \leftarrow **Pargrubi*’s;

II.3.2. garsų absorbcija: *Pergubri* / *Pergubrium* J (\leftrightarrow *Pergrubrium* J) \leftarrow **Pergrubrius* (plg. *Pergribrius* J [dėl distancinės asimiliacijos žr. II.2 tipą]) \leftarrow **Pargrubius* (plg. *Pargrubius* B, C [dėl sonanto epentezės žr. II.3.1 tipą]) \leftarrow **Pargrubi*’s;

II.3.3. analogijos suponuotos kaitos: *Pergubrius* D, ϵ / *Pergrubrius* E / *Pergrubri* D, E, ϵ / *Pergrubrium* *R, E, J, a / *Pargrubij* F / *Pergrubrium* F / *Pergubrius* F, G, a, b, c, d / *Pergubri* J / *Pergubrium* J, *Pergribrius* J, *Pergubrius* K, *Pergrubrij* a, b, c, d \leftrightarrow *Pargrubij* A, B / *Pargrubius* B, C \leftarrow **Pargrubi*’s – su pirmojo sando



1 ŠHEMA. Vak. bl. *Pargrubij(j)us* (*G[r]ubrium, Pergubrius* ir kt.) grafeminių kaitų sisteminė sklaida

šaknies balsio kaita *-a- > -e-* matyt, pagal analogiją su pr. *percunīs* 'perkūnas'¹⁴ E 50 (dėl šios leksemos žr. PEŽ III 265–266).

Remiantis nustatytais mitonimo kitimų dėsningumais, galima atsargiai teigti, kad visos aptartos lytis suponuoja prolytę **Pargrubij / Pargrubius*:

Vėlesni autoriai (taip pat ir *Sūduvių knygelės* *R variantų perrašinėtojai [žr. lentelę]) nurodo savaip interpretuojamas mitonimo lytis (kartais keisdami jų morfologinę, kaitydami žodžius pagal vartojamos kalbos deklinacinę sistemą): Jonas Maleckis-Sandeckis pateikia formą *Pergubrius* (dat. sg. [BRMŠ II 203]), Jonas Bretkūnas – *Pergubrius* (nom. sg. [BRMŠ II 307]), Aleksandras Guagninis – *Pergubriusa* (gen. sg.), *Pergubri* (nom. sg.), *Pergubrios, Pergubriusie* (voc. sg. [BRMŠ II 482]), Motiejus Strijkovskis – *Pergubrius* (nom. sg.), *Pergubriusa* (gen. sg.), *Pergubrios, Pergubriusie* (voc. sg. [BRMŠ II 512, 515–516]), Jonas Lasickis – *Pergubrius* (dat. sg.), *Pergubrij* (gen. sg.), *Pergubrium* (acc. sg. [BRMŠ II 586]),

¹⁴ *Sūduvių knygelės* hibridiniame K nuoraše akcentuojama, kad *Pergubrium* buvo didžiausias ir galingiausias dievas, pgl. „den grosten vnd mechtigsten got“ (BRMŠ II 129, 144; dar žr. poskyrį 1c.).

Wolfgangas Christophoras Nettelhorstas – *Pergubrio* (abl. sg. [BRMŠ III 72]), Matas Pretorijus – *Pergubrius* (nom. sg.), *Pergubrio* (dat. sg.), *Pergrubrii* (gen. sg.), *Pergrubrius* (nom. sg.), *Pergrubrio* (dat. sg.), *Pergrubio* (dat. sg.), *Pergubrius* (nom. sg.), *Pergibrius*, *Pergubrii* (gen. sg.), *Perguberis* (nom. sg. [šventės pavadinimas]) (BRMŠ III 104, 121, 134, 141, 142, 147, 179, 183, 197), Laurencijus Bojeris – *Pergrubos* (acc. pl. [BRMŠ III 456]), Gothardas Fridrichas Stenderis – *Pergruhbis* (nom. sg. [BRMŠ IV 199]). Teodoras Narbutas (1835: 58–61) nurodo moteriškos lyties dievybės vardus *Grubite* / *Pergrubie*.

1B. VAK. BL. PARGRUBI(J)US (G[R]UBRIUM, PERGRUBRIUS IR KT.) KILMĖS APRAŠAS

Rimantas Balsys (2006: 57–60) labai išsamiai išvardija visus ligšiolinius mėginimus atskleisti aptariamos vakarų baltų dievybės vardo kilmę:

a) M. Pretorijus formą *Pergubrius* veda iš: a1) verb. lie. † *paguberu*¹⁵ (plg. „Wieszpatie, Diewe, pagu-/beru dabar lauka mana etc. pristok mus, i. e. Herr Gott, jetzt he-/be ich an oder wil {be}arbeiten meinen Acker“ / „Viešpatie Diewe, dabar pradedu arba ketinu įdirbti savo lauką“ [MP III 500–501; dar žr. BRMŠ III 183, 289]); a2) „dezideratyvinio veiksmažodžio“ *Per gū berū* (plg. „perguberu dirwā“ / „Ich will jetzo den Acker durcharbei-/ten lassen“ – „noriu dabar lauką įdirbti“; „pergubyk tą žemę“ i. e. „Arbeit mir die Erde gutt durch“ – „pervaryk, įdirbk man tą žemę gerai“; „pergubyk, iszgubyk / man gerrai“, „Knete ihn woll durch“ – „perminkyk ją gerai“ (MP III 264–265; dar žr. BRMŠ III 141, 256);

b) Simonas Daukantas (1993: 78) mitonimą interpretuoja kaip verb. lie. *perėti* ir sub. lie. *grūdas* dūrinį;

c) T. Narbutas (1835: 58), priskyres sūduvių dievą lietuvių deivėms (žr. 1a poskyrį), nurodo savo paties sukurtą prolytę † *Grubios* „ogrod kwiatowy i owocowy“;

d) Algirdas Julius Greimas (1990: 454–455), besiremiantis Mikalojaus Akeičio spėjimu apie galimą mitonimo sąsają su verb. lie. *grubtie* ‘grubti’ (beje, pastarojo autoriaus kažkodėl nemini), teigia, kad dievybės vardą reikia kildinti iš sub. lie. *grubas* ‘paprastiausias grūodas, nuo šalčio sukietėjusi žemės luoba, susidariusi sušalusio vandens – pašalo – dėka’;

¹⁵ I. Lukšaitės teigimu (MP I 645), lietuvių kalbos žodžio, galėjusio suponuoti mitonimą *Pergubrius*, M. Pretorijus nepateikė.

e) Simonas Stanevičius (1967: 257), bene vienintelis senosios kartos tyrėjų, pamėgino ieškoti žodžio kilmės prado, lygindamas prūsų sintagmą *pergubuns wirst* ‘turi ateiti, ateis’.

Be R. Balsio (ibd.) išvardytų šio mitonimo kilmės aprašymų, minėtinas ir V. Ivanovo bei V. Toporovo (MC 428), pasitelkusių liaudies etimologijos principus (resp. besiremiančių žodžių sąskambiu, o ne lingvistine analize), spėjimas sieti aptariamą mitonimą su neva jį suponavusiais partityviniais homofonais sub. lie. *grūblas* ‘kęsas; nelygumas, surambėjimas, grubumas; gurvolis’ (LKŽe), adj. lie. *grubūs* ‘sugrubęs, sustingęs; nelygus, kratus (ppr. apie kelią); stambus, rupus; nemandagus, storžieviškas, šiurkštus’, *grublūs* ‘šiurkštus, nelygus’ (LKŽe).

Akcentuotina, kad visi šie bandymai atskleisti teonimo *Pargrubi(j)us* (G[r] *ubrium*, *Pergrubrius* ir kt.) kilmę menkai tikėtini (kai kurie jų – ypač ankstyvieji – priskirtini fantasmagoriniams, mat argumentuojami pačių autorių [M. Pretorijaus, T. Narbuto] sugalvotais žodžiais), kadangi prolytės rekonstrukcija nustatoma, remiantis ne vakarų (išskyrus S. Stanevičiaus, deja, darybiškai resp. etimologiškai nepagrįstą spėjimą [žr. anksčiau]), bet rytų baltų neva giminiškais atitikmenimis (į tai atkreipė dėmesį ir R. Balsys [2006: 58]).

Naujausias mėginimas įminti iki šiol visiškai neaiškios kilmės mitonimo *Pargrubij* etimologinę raidą (žr. Blažek, Běřáková 2012: 80, 2014: 345–356) argumentuojamas, pasitelkus prūsų kalbos faktografiją. Deja, jis yra visiškai nesėkmingas, mat spėjimo autoriai klaidingai interpretuoja Sembos¹⁶, arba pagudėnų, tarnei būdingus dialektinius ypatumus: „The root **grub-* might come from the Baltic root **grāb-* <...>“ (Blažek, Běřáková 2014: 346).

Šiai dialektinei prūsų kalbos zonai būdinga kaita bl. **ā* > *ū* vyksta tik po lūpinių ir gomurinių priebalsių (Būga III 106; Mažiulis 2004: 17–18), o ne po sonantų (resp. *r*, *l*, *m*, *n*). Be to, hipotezės autoriai (Blažek, Běřáková ibd.) netinkamai interpretuoja prūsų žodžio, kurį pasitelkdami, formuluoja naują leksemos etimologinę seką, struktūrinius ypatumus, t. y. rekonstruoja ilgojo vokalizmo šaknį vak. bl. **grāb-* ‘skroblas’, nors pr. *wosigrabis* ‘ožekšnis’ E 611 reflektuoja

¹⁶ 1257 m. kryžiuočiai pavergė Sembą, į kurią (šiaurės vakarinę dalį), numalšinę Didįjį prūsų sukilimą, 1283 m. perkėlė 1600 sūduvių iš itin žiauriai nusiaubtos Sūduvos. Per antrąjį sūduvių persikėlimo etapą, į nuo to laiko pradėtą vadinti „Sūduvių kampu“ (Mažiulis 1966: 23; MP I 683; Dini 2000: 217), kuriame jotvingiai gyveno iki pat XVI a. pabaigos (Brückner 1904: 29), buvo perkelta dar 1500 žmonių (Dusburgietis 2005: 275; dar žr. Kregždys 2009: 184). Manoma, kad *Sūduvių knygelės* sukūrimą reikia sieti su pagoniškosios Sembos, garsėjusios senojo tikėjimo reliktais (Stanevičius 1967: 604), krikščioninimu, mat jau Erazmas Stela (2004: 58) veikale *De Borussiae antiquitatibus* (1518) teigė, kad sūduviai buvo itin religingi. Spėjama, kad XVI a. pradžioje šios baltų genties atstovai dar puoselėjo senąją baltų religiją (BRMŠ II 33; Stanevičius 1967: 604; dar žr. Kregždys 2009: 181, 183).

trumpąjį¹⁷ antrojo dūrinio sando šaknies *-ǣ-* resp. vak. bl. **grābas* ‘skroblas’ (PEŽ IV 265). Dėl šių priežasčių, hipotezės autorių pasiūlyta prūsų mitologemos tolimesnė sąsaja su italikų teonimu **Grābovius* yra negalima.

Remiantis la. poskyryje nustatytais mitonimo struktūrinių kitimų dėsnin-gumais bei *Sūduvių knygelės* rankraštinių variantų faktografinės medžiagos patikimumo vertinimo kriterijais (žr. 0 poskyrį), taip pat dievybės funkcijos etiologine raida ir ide. tautų galima mitologine religine kongruencija (žr. 1c poskyrį), galima atsargiai spėti, kad rekonstruotoji lytis vak. bl. **Pargrubi/īs* ‘dievas, išvarantis žiemą, priverčiantis augti lapus ir žolę bei lemiantis gerą derlių’ (dėl reikšmės žr. 1c. poskyrį) reflektuoja *tatpuruša* tipo dūrinį, suponuojantį vieno pagrindinių baltų dievų – Perkūno – epitetą:

vak. bl. **Pargrubi/īs* ‘dievas, išvarantis žiemą, priverčiantis augti lapus ir žolę bei lemiantis gerą derlių’ ← vak. bl. **Gar-brubi/īs* (su 1. sandų inicialinių *g-* / *b-* metateze¹⁸, nulemta nestabilios¹⁹ fonetinės raiškos, plg. avd. pr. *Bogatini* 1239 ‘itin įtakinga Varmijos šeima; *generatio valde potens in Warmia*’ → avd. pr.

¹⁷ Priešingu atveju, *Elbingo žodynyje* būtų užfiksuota lytis pr. † *wosi-gr-o-bis* / † *wosi-gr-oa-bis* (žr. PEŽ I 411–412), mat šiame pamedėnų tarmės šaltinyje bl. **ā* yra žymimas grafema *o* arba *oa* (Mažiulis 2004: 17).

¹⁸ Tokį kitimą (jis būdingas ne tik vakarų, bet ir rytų baltams, plg. [a] teonimą lie. *Atlaibos* ← **laita-bas* [pirmųjų dviejų sandų metatezinis tipas] < sub. lie. *laītas* ‘plūktinė kluono ar gryčios asla, padas; krosnies apačia, padas ir kt.’ + sub. lie. *lābas* ‘gerovė, nauda; gėris; turtas, lobis, gėrybė ir kt.’ ⇒ [*tatpuruša* kompozitas] **Laitalabas/īs* ‘laito turtas ↔ ant plūktinės [matyt, jaujos] pilamų grūdų dievybė ↔ jaujinis’ [plačiau žr. Kregždys 2011: 109–111]; [b] teonimą lie. *Chaurirari* ‘arklių dievas’ ← **Kauriraris* ‘t. p.’ ← *nomen proprium* [teonimas] lie. *Kaukarus* 598₁₂ [*Kaukarius*] ‘kalnų dievas; Berg Gott’, minimas Jokūbo Brodovskio [JBŽ II 175, III 364; plačiau žr. Kregždys 2010: 64–65] ir kt.), matyt, galėjo lemti ir tabu fenomenas, plg. teonimą lie. *Jagaubis* ‘Vulcanus; Ugnis szwėnta; Feuer-Gott’ (minimą Jokūbo Brodovskio žodyne) ← **Jaugabis* ‘t. p.’ ← *Gabjájis* ‘klėties dievas, kaukas, gabvartas’ (Mierzyński 1900: 51; Būga I 210–211; LKŽe; apie šią dievybę dar žr. Kregždys 2012: 108) // s. kelt. *Tanaro* ‘žaibo dievybė; *Jupiter tonans*’ ↔ gal. *Taranis* ‘t. p.’ (Delamarre 2003: 290; Matasović 2009: 384; dar žr. Калыгин 2006: 143–144).

¹⁹ Ją galėjo suponuoti struktūriniai mitonimo ypatumai resp. pavieniai sonantai ir / ar šių deriniai. Jų nulemta metatezė būdinga ne tik baltų (plg. avd. pr. *Perbande* 1370 ↔ *Prebande* 1393 [Trautmann 1974: 76 (panašaus kitimo toponimų pavyzdžius žr. Gerullis 1922: 224; Przybytek 1993: 197, 255; Blažienė 2005: 17, 356)], dar žr. SEJL 196, 206, 218, 223, 247, 360, 463, 501, 507, 517, 535 ir t.t.), bet ir kt. ide. kalboms (žr. Gamkrelidze, Ivanov I 96, 128, 207, 816), pavyzdžiui, italikų (žr. Vaan de 2010: 63, 76, 139, 407, 497).

Neatmestina ir sporadinės (plg. lie. dial. *liminỹs* ‘lazda girnoms sukti’ [DvŽ I 363] ← lie. *milinỹs* ‘lazdelė naminėms girnoms sukti’ [LKŽe]) kaitos galimybė, plg. hidr. lie. *Metelỹs* (Seirijai - Lazdijų r.) iki šiol, spėtina, klaidingai vedamą iš verb. lie. *mėsti* ‘sviesti tolyn, aukštyn, žemyn; sviesti kuo taikant į ką nors; sviesti ką tolyn lenktyniaujant; pašalinti, nebelaikyti (nereikalingą, netinkamą); leisti, gramzdinti į vandenį (tinklą, meškere, inkarą); leisti nukristi iš rankų; iškrauti, tuštinti (prikrautą vežimą) ir kt.’ (LKŽe), teigiant, kad „Metelys – tai „išsišakojęs,

Gobatini ‘t. p.’ [SRP I 63, 680; Trautmann 1974: 19; dar žr. Gerullis 1922: 21], dar plg. pr. *perdwibugūsnan* ‘nusiminimą’ III 55₂₀₋₂₁ ← verb. pr. **dvibugū-* ‘abejoti’ ← pr. **dviġubū-* ‘t. p.’ [PEŽ III 261; dar žr. Smoczyński 2005: 98]; 2. **b-* > *p-* sporadine devokalizacija, plg. avd. pr. *Bandune* → avd. pr. *Pandune*, avd. pr. *Boysite* 1383 → avd. pr. *Poysite*, avd. pr. *Bonse* 1385 → avd. pr. *Ponse*, avd. pr. *Pandike* ↔ avd. pr. *Bandike* [Trautmann 1974: 17, 19, 21, 74], dar plg. Sembos tarmės pr. *poklusman* ‘paklusniai’ III 41₁₆ ↔ pr. *boklusmans* ‘paklusnius’ [PEŽ III 311–312], kurios dominacinį statusą galėjo lemti mitonimo sąsaja su pr. *percunis* ‘perkūnas’ E 50 [dar žr. 14 išn.] ← vak. bl. **Gar-bruwi/īs* (su [antrojo] *-b-* < *-v-* kaita dėl regresyvinės distancinės asimiliacijos, plg. kitokios kilmės kaitas: top. pr. *Bawand* 1283 ← top. pr. *Babant* 1388, top. pr. *Curwin* 1405 → top. pr. *Curben* [Gerullis 1922: 18, 77; daugiau pavyzdžių žr. Gerullis 1922: 220]²⁰) ← vak. bl. **Gar-burwi/īs* (su *-ru-* < *-ur-* metateze, plg. avd. pr. *Bruteno*, *Brutteno*, *Brudeno*, *Bruteni* ‘Videvučio brolis, vyriausiasis prūsų žynys [VI a.]’ [žr. BRMŠ II 47, 52–54, 56–59, 61, 64, 67, 68, 70, 75, 76; dar žr. Kregždys 2012: 30; 22 išn.]²¹

išsimėtęs ežeras““ (Vanagas 1981: 212–213; dar žr. Tamulaitienė 2014: 289), nors tokį spėjimą paneigia ežero kartografinis vaizdas.



PAV. Ežero Metelys kartografinė projekcija (žr. <https://www.google.lt/maps/place/Metelys/>)

Galima iškelti atsargią prielaidą, kad šis vandenvardis yra metatezinio tipo, plg. up. lie. *Temelys* (Gudžiūnai – Kėdainių r.), reflektuojantis subst. lie. *temà* 4 ‘tamsioji paros dalis, vakaro ar nakties būvis’ (tokia reikšmė lytis vartojama Šiaulių ir Alytaus rajonuose [bei kitur], t. y. greta nagrinėjamų hidronimų lokalizacijos [LKŽe]) šaknį + suff. **-eljō-* (apie jį žr. Skardžius I 175–178) ir suponuojantis archisememą **tamsus*, *-i upė* / ežeras ← ūksmingoje vietoje tekanti upė, telkšantis ežeras’ atsirado dėl struktūrinių elementų *t-m-* > *m-t-* kaitos.

²⁰ Dar plg. iki šiol neiškios kilmės (Vanagas 1981: 55) hidr. lie. *Babūlis* up. (Alanta [Molėtų r.]) galimą raidą, suponuojant metatezę ir priebalsių asimiliaciją: **Ba-pu-lis* ← hidr. / top. lie. *Bālu-pis* b., pv. (Saločiai [Pasvalio r.] – LVŽ I 351).

²¹ Dar žr. Šimėnas 1994: 18tt.; Stela 2004: 23, 87, 109, 111; Beresnevičius 1995: 77 tt., 2004: 66, 108–109, 181, 219–220, 253; Dini 2014: 280.

←²² ? avd. pr. **Burtenas/-is* **‘tas, kuris buria, aiškina paslaptinius ženklus resp. spėja = žynys’* ← adj. pr. **burtenas* **‘skirtas būrimui, burtų’* [su suff. *-en-* (apie jį plačiau žr. Trautmann 1974: 167–168; dar žr. Mažiulis 2004: 27)], dar plg. avd. pr. *Perbande* 1370 ↔ *Prebande* 1393 [Trautmann 1974: 76; dar žr. 19 išn.]), plg. top. pr. *Burwitte* 1292, *Borowiten* 1301, *Borwite* 1315 (~ avd. kurš. *Burwe* 1571 [ПЯ I 267]) (Gerullis 1922: 24) ←²³ pr. *garrin*²⁴ ‘medis’ III 105₈ (~ pr. *garian* ‘t. p.’ E 628 [PEŽ I 326–327]) + pr. **burv-* **‘būrimas, spėjimas; ženklas’* (ПЯ I 266, 267–268), suponuojantys lyties **Gar-burvi/īs* protosememą **‘medis – būrėjas, burtų medis’*, reflektuojančią vieną seniausių ide. griausmo / žaibo dievo uzualinių ir hieroforinių (resp. susijusių su žynio / šventiko veikla) funkcijų – mantiką, paremtą medžio totemo (ąžuolo [žr. 2 schemą]) struktūrinių elementų (lapų) observacija ir interpretacija (žr. 1c poskyrį; 2 schemą).

1C. VAK. BL. *PARGRUBI(J)US* (*G[R]UBRIUM*, *PERGRUBRIUS* IR KT.) FUNKCINĖ ATRIBUCIJA IR GALIMI KITŲ IDE. TAUTŲ MITOLOGINIAI ATITIKMENYS

Sūduvių knygelėje minima pagrindinė dievo vak. bl. *Pargrubi(j)us* funkcija (antrinių resp. vėlesnių autorių interpretacijų analizė vargu, ar yra prasminga

²² Šio mitonimo (datuojamo VI a., t. y. 521 m. [žr. Beresnevičius 1995: 85]) etimologija iki šiol nėra atskleista, mat Vytautas Mažiulis PEŽ jos nemini, o Vladimiras Toporovas (ПЯ V 423) tik lygina su Prūsijos kaimo pavadinimu *Brutnino* 1255, galbūt savo kilme sietinu su prūsų vyriausiojo žynio vardu. Labai drąsų, bet visiškai neįtikėtiną žodžio (etnonimo) raidos aprašą pateikia Zenonas Ivinskis (LE XXIV 170). Jį vėliau reinterpretoja Marta Eva Běřáková ir Václavas Blažekas (2012: 49), rekonstruodami **Prutenis* / **Prutenia* ir eponimą top. **Prutenia* ‘Prūsija’. Šis spėjimas būtų svarstytinas, jei jo autoriai būtų rėmęsi ne vėlyvu (pradedant Kryžiuočių ordino dokumentais [žr. Kuzavinis 1964: 5], t. y. nuo XIII a.) lotyniškuoju prūsų gyvenamosios teritorijos įvardijimu *Pruthenia* (žr. Kabelka 1982: 42), bet prūsiškuoju (iš pradžių, matyt, tik Pagūdės [Būga III 120]), t. y. pr. **Prūsā* ‘Prūsija, Prūsa’ (PEŽ III 360), galėjusiu suponuoti avd. pr. **Prūsenis* ‘Brutenis’, tačiau tokia lytis nėra užfiksuota. Vadinasi, minėta hipotezė yra iš esmės klaidinga.

²³ Galbūt atsargiai būtų galima rekonstruoti ir prolytę avd. pr. **Gar-bruti/īs* (su sporadine [antropo] *-b- < -t-*) < **Gar-burti/īs*, plg. avd. pr. *Burthe* (Trautmann 1974: 21; dar žr. ПЯ I 266–267) < pr. **burt-* **‘būrimas, spėjimas; ženklas’*, tačiau kaitos *t > b* pėdsakų prūsų rašto paminkluose bei onimų grafikoje kol kas nėra nustatyta.

²⁴ Su nynykusių jungiamuoju balsiu, plg. pr. *kellaxde* ‘ieties kotas’ E 423 ← pr. **kel’ā-lagzdē* ‘t. p.’ (PEŽ II 160).

dėl fantasmagorijos statuso [motyvus žr. 0 poskyrį; dar žr. Vėlius 2012: 346, 349; Beresnevičius 2004: 184]):

der lest wachsen laub vnd gras (BRMŠ II 128),
t. y. „jis priverčia augti lapus / lapiją ir žolę“,

o ne „augina lapus ir žolę“ (BRMŠ II 144), kaip verčia Vytautas Balašaitis ir Sigitas Plaušinitis, bei

du treibest den winter hinweg vnd gibst In allen landen laub vnd gras
(BRMŠ II 130), t. y. „tu varai žiemą lauk ir lemi visame krašte lapus /
lapiją ir žolę“,

plg. „tu išgeni žiemą ir gražini visam kraštui lapus ir žolę“ (BRMŠ II 145). Vadinasi, dievo funkcija – suteikti impulsą augti (resp. gyvybės ciklo preliudijos lėmimas), o ne kuruoti visą augimo procesą (dievybės funkcijos trukmės svarbą ypač akcentuoja A. Greimas [1990: 463], vertindamas ją kaip vieną dievų skirstymo į uranistinius ir chtoninius motyvų), t. y. nekyla abejonių, kad šaltinyje aprašoma dievybė bent jau formaliai turėtų būti uranistinė (matyt, reflektuojanti Perkūno, žaibu pažadinančio žemę, epiteta), o ne chtoninė (tokia šios baltų dievybės funkcija, matyt, yra didžiai archajiška, todėl gali būti tik rekonstruojama, plg. raguoto Perkūno itin seną vaizdinį [plačiau žr. Kregždys 2012: 138]), kaip, remdamiesi netiksliu BRMŠ vertimu arba sava interpretacija, teigia kai kurie tyrėjai (žr. Vėlius 1983: 58, 62; Laurinkienė 1990: 118, 120).

V. Toporovas (Топоров 1972: 303–304; Toporov 2000: 15–16, 24–30; Топоров II 235, 238, 253) itin daug dėmesio skyrė baltų dievų sąrašų lyginiui, lyg tai lemtų aptariamų dievybės funkcijų nustatymą. Dar kiti tyrėjai (žr. Greimas 1990: 454; Puhvel 2001: 226; Baldžius 2005: 459; Dini 2010: 105) apsiriboja abstrakčios pavasarinės augalų vegetacijos funkcijos konstatavimu (plg. „<...> *Pergubris* atrodo tik kaip specializuoto pavasarinio *Perkūno* epitetas“ [Greimas ibd.]; „*Pergrubius*, è il dio preposto in varie fonti alla vegetazione e connesso al rigoglio primaverile“ [Dini ibd.]), nors *Sūduvių knygelėje* nurodoma, kad šiai dievybei aukota ne tik pavasarį, t. y. „<...> prieš išeinant su plūgu į laukus.“ (BRMŠ II 144–145), bet ir rudenį, nuėmus derlių resp. „<...> po rugpjūčio.“ (BRMŠ II 145; dar žr. Balsys 2006: 60). Jonas Balys (JBR II 344), tiesa, abejojamas, nurodo derliaus ir vaisingumo funkciją (dar žr. Balsys 2006: 62), Gintaras Beresnevičius (2004: 196) – darbo dievo veiklos sritį. Kiti tyrėjai (žr. Kolczyński 1996: 83–84) konstatuoja, kad dievybės funkcinė apibrėžtis yra visiškai neaiški.

Remiantis 1b poskyryje pateikiama mitonimo etimologine raida (jei ji yra teisinga), matyt, būtų klaidinga manyti, kad *Sūduvių knygelėje* minimų teonimo *Pargrubij* funkcijų ir jo vardo ryšys yra okazionalus reminiscencinis, bet ne genetinis. Dviejų fitonimų (lapų ir žolės, o ne pumpurų, žiedų ar vaisių) išskyrimas gali reflektuoti ir itin archajiškus baltų griausmo / žaibo dievo Perkūno, sietino su totemo objektu – ąžuolu (remiantis ir naujai nustatyta etimologine grandimi, ir žinota anksčiau, plg. bl. **perkūnas* = **Perkūnas* ‘griausmo / žaibo dievas’ ← adj. bl. **perkūnas* ‘tas, kuris susijęs su Perkūno medžiu [ąžuolu]’ < bl. **perkus* ‘Perkūno medis = ąžuolas’ [žr. Berneker 1896: 312; PEŽ III 265–266; dar žr. Караповъ 1913: 92–93]), garbinimo relikтус.

Simonas Grunau (1876: 69) *Kronikoje* (dėl jo veikalo duomenų patikimumo žr. Beresnevičius 2004: 78–81; dar žr. Kregždys 2009a: 131–135) mini svarbų vakarų baltų sakralinių apeigų faktą: prūsai aukojo Perkūnui ožį, o jo mėsą kepė ant ąžuolo lapų: „Zum ersten nam der crywe kyrwaito einen bock und den vor der eichen todte vor allir sunde willen, und dis fleisch mit anderem zu Rickoyto vor der eichen britten mit den blettirn von der eichen <...>“ (dar žr. Mannhardt 1936: 225; Beresnevičius 2004: 78). Minėtina, jog keltai tikėjo, kad deginamų ąžuolo lapų dūmai apvalo vietą, kurioje vyksta šventosios apeigos (žr. Phythyon, Soesbee, Bennighof 2002: 92). Slavų kraštuose, norėdami apsaugoti ligonius nuo blogio, smilkydavo juos deginamų ąžuolo lapų ir šakų dūmais (СД II 145). Armėnai sergančiajam duodavo ąžuolo pelenų antrpilo (Ананикян 2010: 28–29).

Pasakodamas apie dievo Patulo (*Patollo*) galias ir aukas jam, S. Grunau (1876: 95) atskleidžia labai svarbų religinį apeiginį ypatumą – Romovės šešių uolekčių storumo žiemą ir vasarą žaliuojantis ąžuolas (apie jį dar žr. Kregždys 2009a: 133, 135, 137, 141, 156–157, 159, 168) buvo naudojamas baltų pamirštai toteminei mantikai resp. pranašavimui / būrimui: „Darumb mit namen nicht lange geharret, man qwam ken Rickoiot und gab eim waidlotten ein gobe, und dieser im schnet eine wunden in den arm, domit das blut herausliff, noch welchem man horte ein brummen in der eichen, und dis war ein zechen, und es solt vorricht sein, und qwam dornoch nimmer wider und spuchte.“, t. y. „Tada žmogus ilgai nedelsęs eidavo į Rikojotą (*Rickoiot*), duodavo vaidilučiui (*waidlotten*) dovaną, o tasai rėždavo jam žaizdą į ranką, kad kraujas ištrykštų, po to pasigirdavo murmesys ąžuole, ir tai būdavo ženklas, kad susitaikyta, ir tasai dievas niekad nebeidavo vaidentis“ (BRMŠ II 112).

Nekyla abejonių, kad S. Grunau minimas murmesys – tai ąžuolo lapų šlamesys (žr. 2 schemą), kurio itin didelę svarbą išvelgė ir mantine (resp. pranašavimo / būrimo) galia tikėjo helėnai. Šiaurinėje Epyro vietovėje Dodonėje senieji graikai garbino agrarinės (gr. Ζεύς χθόνιος [žr. Зайцев 2005: 78]) ir mantinės funkcijų dievybę požemio Dzeusą (gr. Ζεύς καταχθόνιος [žr. Нильссон 1998:

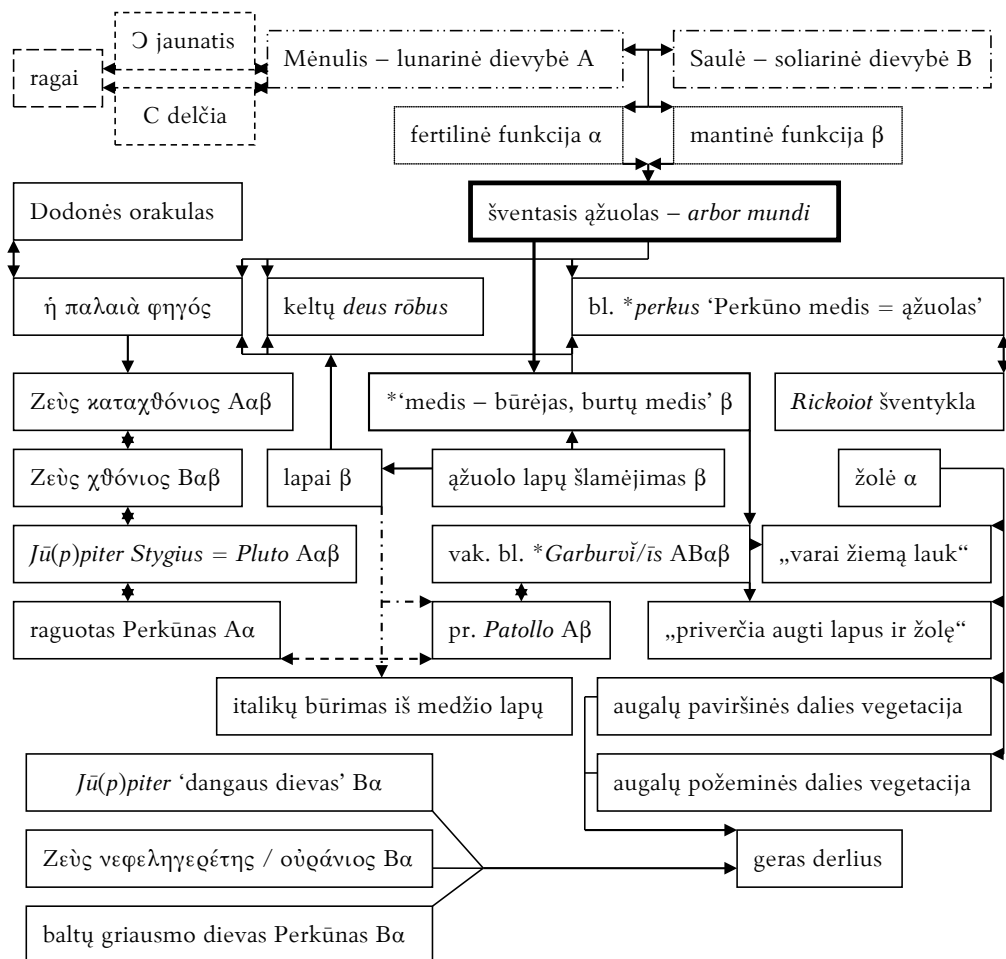
34, 143]), kurios orakulą – šventąjį ažuolą (ή παλαιὰ φηγός) kai kurie tyrėjai vadina pačia seniausia sakralinių apeigų vieta Heladoje (plačiau žr. Harrison 1913: 22, 31, 34; Lhôte 2006: 49–56). Į šią vietovę keliaudavo helėnai, norintys sužinoti ateitį, pelnyti dievų palankumą ir pan. Pranašaudavo žyniai ir žynės, rašytiniuose šaltiniuose įvardyti keliais hieronimais: 1) gr. ἀνιπτόπους ‘Dzeuso orakulo žynys Dodonėje ↔ neplaunantis kojų’; 2) gr. Σελλοὶ ἀνιπτόποδες ‘Dodonės gyventojai autochtonai, rūpinęsi Dzeuso orakulu ↔ neplaunantys kojų’; 3) gr. Τόμουροι ‘Dodonės Dzeuso žyniai’ (← ? *Τομάρουροι [Chantraine IV¹ 1124] [su šaknies -ἀρ- absorbcija] < top. gr. Τόμαρος ‘Tomaro kalnas Dodonėje’ [Pape II 1540] [? < top. gr. Τόμις / Τομεύς / Τομεῦς / Τόμοι ir kt. [žr. Pape ibd.] + gr. ὄρος [jon. οὔρος] ‘kalnas’ [kitaip aiškina Hjalmaras Friskas (II 909): τομάρ-ουροι ↔ οὔρος ‘sargas’] ~ Τομοῦραι ‘Dodonės Dzeuso orakulas’ [Pape ibd.]); 4) gr. πέλειαι ‘žynės – ateities spėjikės (? Dodonėje)’ ← πέλεια ‘tamsios spalvos laukinis karvelis (*Columba oenas*)’ (žr. Il. 16. 234 – LS 131, 1171, 1380, 1563; plačiau žr. Kregždys 2012: 117, 161, 221, 495–496; Крегждис 2011: 284). Jie požemio²⁵ Dzeuso²⁶ resp. Ζεὺς καταχθόνιος (Pape I 441; dar žr. Лосев 1957: 46, 123; Иванов 1994: 19, 332; dar žr. Kregždys 2012: 92, 138, 487–488) valią spėdavo, remdamiesi Dodonės ažuolo lapų šlamėjimu (Кагаровъ 1913: 104). Labai panašiai dievų valią aiškino resp. spėdavo ateitį, remdamiesi ažuolo²⁷ – *deus rōbus* (~ lo. *Jū[p]piter*) – lapų šlamesiu ir keltai (Phythyon, Soesbee, Bennighof 2002: 91; dar žr. Филип 1961: 43, 75). Tokios mantikos apeigų (būrimo iš medžio lapų) būta ir italikų gyvenamose vietovėse, tačiau romėnų raštuose yra užfiksuotas tik pasakojimas apie ateities spėjimą, remiantis topolio, o ne ažuolo lapų skirtingais atspalviais (Штаерман 1987: 271). Šiaurės germanai tikėjo, kad jų šventasis uosis (*arbor vitae* ↔ *axis mundi* = s. isl. *Yggdrasill*) praneš apie pasaulio pabaigą savo lapų drebinimu ir šlamėjimu (žr. Davidson 1990: 191; dar žr. Kregždys 2012: 266, 327, 430, 470).

Beje, kaip ir senųjų prūsų, helėnų aukojimo apeigynui taip pat būdingos kraujo (ir žmonių) aukos, kuriomis siekta išvengti dvasių puolimo (plg. mitą

²⁵ T. y. lunarinės, o ne soliarinės dievybės, plg. uranistinės sferos Dzeuso epitetus: Ζεὺς νεφεληγερέτα ‘Dzeusas – debesų rinkėjas’, Ζεὺς οὐράνιος ‘dangiškasis Dzeusas’ (žr. Il. IV 30; Od. I 63; Pape I 442).

²⁶ Panašios etiologijos dievybę, pavyzdžiui, Ditą (lo. *Dīs / Dīs pater*) ‘Plutonas resp. požemio dievas’ ↔ lo. *Di(ē)spiter* ‘Jupiteris; Plutonas’, garbino ir italikai (plačiau žr. Kregždys 2012: 373).

²⁷ Plg. s. bret. / [s.] korn. *dar* ‘ažuolas’, air. *daur* ‘t. p.’, gal. **derya*, **d(e)rullia* ‘t. p.’ (žr. Pedersen 1909: 144; Matasović 2009: 91; IEW 214–217; Buck 1988: 48–49; Gamkrelidze, Ivanov II 525–526; Lucht 2007: 401–402, 404).



2 SCHEMA. Vak. bl. **Garburvi̯is* funkcijų etiologija

apie piktąjį demoną Forbantą [gr. Φόρβας (žr. Pape II 1643)], gyvenusį ąžuole ir kabinusį nužudytų žmonių galvas ant jo šakų [Кагаровъ 1913: 107]).

Mitologinio referento *žolė* paminėjimas taip pat galėtų būti siejamas su dievo Perkūno veiklos sfera, mat požemio Dzeuso (resp. chtoninės sferos dievo) etiologija (žr. Kregždys 2012: 92, 138) suponuoja protohelėnų lunarinę dievybę, savo funkcijomis artimą lietuvių Mėnuliui, kuris „<...> skatinąs žemės paviršiuį esančių augalo dalių, t. y. stiebų bei varpų augimą“ (JBR II 26; dar žr. Kregždys 2012: 233). Rytų baltai (lietuviai) daržoves sėjo ir sodino per delčią, kad jų šaknys (resp. šakniavaisiai) būtų tvirtos, t. y. jaunaties funkcinei atribucijai

buvo priskiriama gera augalų paviršinės dalies vegetacija, o delčios – požeminės dalies (žr. JBR II 177). Remiantis minėtais argumentais, galima formuluoti atsargią baltų griausmo dievo dualistinės kongruencinės genezės prielaidą (plg. lietuvių griausmo dievo Perkūno ir raguoto Perkūno / raguoto senio [\leftrightarrow ? prūsų Patulio] sąsają, remiantis identišku italikų *Jū(p)pter* ‘dangaus dievas’ \leftrightarrow *Jū(p)pter Stygius* ‘požemio pasaulio Jupiteris = lo. *Pluto*’ genetinė kongruencija)], plg. senose lietuvių maldose jaunajam mėnuliui minimą ne Dievo, o Perkūno karalystę (žr. Kregždys 2012: 138, 373).

Ilgainiui mitonimo funkcinė motyvacija galėjo būti pamiršta (kaip Perkūno dualistinė genezė, dendroniminis referentas bei lunarinio kulto tradicija) dėl onimo itin gausių fonotaktinių kaitų, suponavusių prasminio struktūrinių elementų ryšio praradimą bei religinės prūsų reformos (apie ją žr. Beresnevičius 1995: 103–118). Todėl teonimas imtas suvokti ir kaip vegetacijos pradžios (impulsą suteikia Perkūno pavasarinis žaibas), ir derliaus dievybė (lunarinio kulto reminiscencija).

Reziumuojant, galima daryti atsargią prielaidą, kad vak. bl. **Garburvi/īs* (\rightarrow **Pargrubī/īs*) ‘dievas, išvarantis žiemą, priverčiantis augti lapus ir žolę bei lemiantis gerą derlių’ (< **‘medis – būrėjas, burtų medis’*) yra vienas iš daugelio Perkūno epitetų (dar žr. Greimas 1990: 454), suponuojančių itin archajiškos mantinės funkcijos sakralinį referentą – dendroniminį totemą, garbintą ir helėnų, keltų, šiaurės germanų (galbūt ir italikų). Vadinasi, ši mitonimą galima būtų priskirti baltų ir išvardytų ide. tautų izomitologemoms.

2. LIE. *MASELIS* ‘UŽGAVĖNIŲ PAPROČIAIS PERSIRENGĘS ŽMOGUS’

LKŽe nurodoma, kad rytų aukštaičių panevėžiškių plote – Šeduvos apylinkėse – yra vartojamas (ar kadaise vartotas) Užgavėnių šventės dalyvio – persirengėlio – įvardijimas *maselis*. Remiantis pateikiamu šios lyties leksikografiniu aprašu (nenurodoma, kad žodis būtų skolinys), žodyno sudarytojai jį priskiria lietuvių leksikos veldiniams. Pritarti tokiam sprendimui nėra lengva dėl kelių priežasčių: 1) suponuoti rytų aukštaičių plote pasitaikantį asimiliacinio suff. lie. *-ala-* > *-ela-* (žr. Skardžius I 175–176) vartojimo atvejį, t. y. vesti šį žodį iš sub. lie. *māsālas* 3^b (sm.) ‘kas kuo mašinama, prievilas; dvėseliena medžiojamiems žvėrimis vilioti’ DŽ; LL 272; ‘ant kabliuko kabinamas maistas žuvims vilioti meškeriojant’ rš (LKŽe) negalima dėl tokios funkcinės konotacijos Užgavėnių šventės personažo fiksavimo stokos; 2) įžvelgti esant darybinį alternantą sub. lie. *masēnis*, *-ē* 2 (smob.) ‘kas masina’ Als, J (LKŽe) resp. verb. lie. *māsinti* (*-yti*), *-ina*, *-ino* K, *masinti*, *-ina*, *-ino* 1. (tr.)

‘traukti į save, vilioti, žavėti, gundyti’ Jms, Kv ir kt.; 2. (refl.) ‘trokšti ko, susivilioti’ J; 3. (tr.) ‘kalbinti, vadinti, kviesti prie savęs, viliojant kuo’ Brs, Slnt, J, M. Valanč, S. Dauk ir kt.; 4. (tr.) ‘stengtis išvilioti, išgauti’ Grdm; 5. (tr.) ‘žadinti norą kuo, duodant pamėginti’ Kal; 6. (tr., intr.) ‘meluoti, apgaudinėti’ D. Pošk, Skd, Dr, Pln, Kam, J, (tr.) ‘erzinti, tyčiotis’ G 20 (LKŽe) suff. *-eljō-* vedinį (plačiau žr. Skardžius I 176–177, 235) taip pat negalima ne tik dėl sub. lie. *masēnis*, –ė semantinės diferencijos vykdomų apeigų aspektu, bet ir dėl jau minėto šios šventės personažams nebūdingo funkcinio hiperonimo ‘viliotojas, melagis, apgavikas ar erzintojas’ (žr. Vaicekuskas 2009: 67–68).

Sprendžiant leksemos lie. *maselis* kilmės problemą, dėmesys atkreiptinas į identiškos morfologinės struktūros pavardės lie. *Masėlis* (LPŽ II 171) vartojimą toje pačioje dialektinėje zonoje, t. y. rytų aukštaičių panevėžiškių plote – Pūnėnuose (Pasvalio r.), Panevėžyje, Raguvoje (Panevėžio r.), Žeimelyje (Pakruojo r.). *Lietuvių pavardžių žodyno* (LPŽ II 172) autorių teigimu, šis onimas gali būti vedamas iš hipokoristikų: le. *Maś* (← avd. le. *Mateusz*), vo. *Maaß*, *Maas* (← avd. vo. *Thomas*). Iš šių dviejų aptariamos pavardės kilmės aiškinimo variantų patikimesnis būtų antrasis, mat hipotezės autoriai nepaiškino (resp. neilustravo alternatyviais pavyzdžiais) spėjamo slavizmo friktyvinių *ś* → *s* kaitos. Vis dėlto ir germanizmo vartosenos spėjimu patikėti labai sunku, mat galimas šios pavardės etiologinis pagrindas lie. *maselis* ‘Užgavėnių papročiais persirengęs žmogus’ (tokia hipotezė kažkodėl apskritai nesvarstoma) nesuponuoja vokiečių tautybės personažo – tokio šios šventės dalyvio nemini joks etnologas.

Remiantis vos ne pagrindinio Užgavėnių šventės persirengėlio, judėjų tautybės personažo, statusu – šventės metu buvo dėvimos ir šios tautos atstovus imituojančios kaukės (pavyzdžiui, prekeivio [Beresnevičius 2005: 397; plačiau žr. 0 poskyrį, 10 išn.]), – galima išskelti atsargią prielaidą apie semitizmo, o ne germanizmo (matyt, ir ne slavizmo [žr. anksčiau]) vartosenos refleksiją, t. y. suponuotinas retrogradinės antonomazijos atvejis: avd. jdš. *Massel* (plg. avd. *Sam Massell, Jr.* [EJ XIII 667] < vak. jdš. *massel* / *maššel* ‘laimė, sėkmė; žvaigždynas’ [plg. Löttsch 1992: 115–116] / ryt. jdš. *mazal* resp. מַזָּל ‘t. p.’ [סְאֵלֵי מַזָּלוֹת 2011: 354, 569] < v. hebr. *mazzāl* resp. מַזָּל ‘planeta; žvaigždynas; sėkmė; turtas’ [Stern 2000: 129; Jastrow II 755]) → lie. *maselis* ‘Užgavėnių papročiais persirengęs žmogus’.

3. APIBENDRINIMAS

Remiantis konsekventualiosios resp. struktūrinės etimologijos tyrimo principais (apie juos plačiau žr. Mailhammer 2013: 4, 2013a: 9, 11), prieš pateikiant

konkrečios leksemos kilmės būdus, būtina atsižvelgti į: (1) šaltinio, kuriame minimas žodis, formaliuosius ypatumus resp. įvertinti jį pagal verifikacinės metodologijos principus; (2) to paties žodžio variantų struktūrinius skirtumus, stengiantis nustatyti pirminę formą; (3) formaliosios gramatikos predisponuojančio faktoriaus svarbą, idant būtų išvengta kalbos sistemai nebūdingų faktų konstatavimo ar formuluočių.

Leksikografinių sąvadų sudarymas, remiantis dispozityvia struktūrinių leksemių lizdų (žr. Corseriu 1967: 297; Mailhammer 2013: 3; dar žr. Bussmann 2006: 673–674) sistema, selektyviai žymint ir / ar nurodant svetimos kilmės žodžių pagrindą (etiologiniu aspektu), yra iš dalies ydingas, suponuojantis gališkai mistifikacija grįstus žodžių vertinimus ir skolinių introdukciją į paveldėtos leksikos bazę.

4. IŠVADOS

1. *Sūduvių knygelėje* minima mitologema vak. bl. *Pargrubi(j)us* (ir jos variantai *G[r]ubrium*, *Pergrubrius* ir kt.), spėtina, suponuoja tokią etimologinę raidą: vak. bl. **Pargrubī/īs* ‘dievas, išvarantis žiemą, priverčiantis augti lapus ir žolę bei lemiantis gerą derlių’ ← **Gar-brubī/īs* ‘t. p.’ ← **Gar-bruvi/īs* ‘t. p.’ ← **Gar-burvi/īs* *‘medis – būrėjas, burtų medis’ ← pr. *garian* ‘medis’ E 628 + pr. **burv-* *‘būrimas, spėjimas; ženklas’.

2. Vak. bl. **Garburvi/īs* (→ **Pargrubī/īs*) ‘dievas, išvarantis žiemą, priverčiantis augti lapus ir žolę bei lemiantis gerą derlių’ (< *‘medis – būrėjas, burtų medis’) yra vienas iš daugelio Perkūno epitetų.

3. Semema *‘medis – būrėjas, burtų medis’ suponuoja mantinės funkcijos sakralinį referentą – dendroniminį totemą, garbintą ir helėnų, keltų, šiaurės germanų (galbūt ir italikų).

4. Lie. *maselis* ‘Užgavėnių papročiais persirengęs žmogus’ yra semitizmas, vestinas iš avd. jdš. *Massel*.

LITERATŪRA

Adkins Lesley, Adkins Roy A. 2004: *Handbook to Life in Ancient Rome*. New York: Facts On File, Inc.

Anglickienė Laima 2004: Judėjų įvaizdis lietuvių folklore: viduramžiškų prietarų atspindžiai. – *Tautosakos darbai* 21(28), 41–53.

Baldžius Juozas 2005: *Rinkiniai raštai. Etnologijos ir tautosakos baruose*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Balsys Rimantas 2006: *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

Barton George A. 1918: *The Religion of Israel*. New York: The Macmillan Company.

Beker Avi 2008: *Chosen: the history of an idea, the anatomy of an obsession*. New York: Palgrave Macmillan.

Beresnevičius Gintaras 1995: *Baltų religinės reformos*. Vilnius: Taura.

Beresnevičius Gintaras 2004: *Lietuvių religija ir mitologija. Sisteminė studija*. Vilnius: Tyto alba.

Beresnevičius Gintaras 2005: Meditacija, kontempliacija, ekstremalios būklės: Lietuva ir Rytai. – *Kultūrologija* 12, 397–416.

Berneker Erich 1896: *Die preussische Sprache. Texte, Grammatik, etymologisches Wörterbuch*. Strassburg: Verlag von Karl J. Trübner.

Běřáková Marta Eva, Blažek Václav 2012: *Encyklopedie baltské mytologie*. Praha: Libri.

Blažek Václav, Běřáková Marta Eva 2014: Prussian **Grubrius* ‘god of spring and vegetation’ in perspective of the Italic pantheon. – *Baltistica* 49(2), 345–356.

Blažienė Grasilda 2005: *Baltische Ortsnamen in Ostpreußen*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Bréal Michael 1964: *Semantics: Studies in the Science of Meaning*. New York: Dover Publications.

BRMŠ I–IV – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, sud. Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla (t. 1–2), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (t. 3–4), 1996–2005.

Brown Francis, Driver R. S., Briggs Charles 2000: *Enhanced Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon, with an appendix containing the Biblical Aramaic, based on the lexicon of William Gesenius as translated by Edward Robinson, by Francis Brown, with the cooperation of S. R. Driver and Charles A. Briggs. Based on the 1906 edition originally published by Clarendon Press: Oxford*. Washington (electronic edition).

Brückner Alexander 1904: *Starożytna Litwa*. Warszawa: Druk K. Kowalewskiego.

Buck Carl Darling 1988: *A Dictionary of selected Synonyms in the principal Indo-European Languages*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Būga I–III – Kazimieras Būga. *Rinktiniai raštai* 1–3, sud. Zigmas Zinkevičius. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958–1961.

- Burkert Walter 1977: *Griechische Religion der archaischen und klassischen Epoche*. Stuttgart & Mainz: Verlag W. Kohlhammer.
- Bussmann Hadumod 2006: *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. London and New York: Routledge.
- Cameron Alan 2004: *Greek Mythography in the Roman World*. Oxford & New York: Oxford University Press, Inc.
- Chantraine I–IV¹⁻² – Pierre Chantraine. *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*. Paris: Éditions Klincksieck (1 (A–Δ) – 1968, 2 (E–K) – 1970, 3 (Λ–Π) – 1974, 4(1) (P–Υ) – 1977, 4(2) (Φ–Ω et index) – 1980).
- Coseriu Eugenio 1967: Lexikalische Solidaritäten. – *Poetica* 1, 293–303.
- Daukantas Simonas 1993: *Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių*. Vilnius: Ethnos.
- Davidson Gustav 1971: *A Dictionary of Angels: Including the Fallen Angels*. New York: Free Press.
- Davidson H. R. Ellis 1990: *Gods and Myths of Northern Europe*. London: Penguin Books.
- Delamarre Xavier 2003: *Dictionnaire de la langue Gauloise. Une approche linguistique du vieux-celtique continental*. Paris: Editions Errance.
- Dini Pietro Umberto 2000: *Baltų kalbos*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Dini Pietro Umberto 2010: Elementi di mitologia baltica. – *Polifemo* 10, 101–126.
- Dini Pietro Umberto 2014: *Foundations of Baltic Languages*. Vilnius: Vilnius University.
- Dougherty Carol 2006: *Prometheus*. London & New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Dunstan William E. 2011: *Ancient Rome*. Lanham & Plymouth, UK: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Dusburgietis Petras 2005: *Prūsijos žemės kronika*. Vilnius: Versus aureus.
- Dvŕž I–II – *Dieveniškų šnektos žodynas* 1–2. Autoriai: Laima Grumadienė, Danguolė Mikulėnienė, Kazys Morkūnas, Aloyzas Vidugiris. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005–2010.

EJ I–XXII – *Encyclopaedia Judaica* 1–22. Fred Skolnik, Editor in Chief. Michael Berenbaum, Executive Editor. Detroit & London: Thomson & Gale, USA; Keter Publishing House Ltd., Jerusalem, 2007.

Frisk I–III – Hjalmar Frisk. *Griechisches Etymologisches Wörterbuch* 1–3. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1960.

Gamkrelidze, Ivanov I–II – Thomas V. Gamkrelidze, Vjačeslav V. Ivanov. *Indo-European and the Indo-Europeans. A Reconstruction and Historical Analysis of a Proto-Language and a Proto-Culture* 1–2. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 1995.

Gerullis Georg 1922: *Die altpreußischen Orstnamen*. Berlin und Leipzig: Vereinigung wissenschaftlicher Verleger.

Graf Fritz 2009: *Apollo*. London and New York: Routledge.

Greimas Algirdas Julius 1990: *Tautos atminties beiėškant*. Vilnius & Chicago: Mokslas.

Grunau Simon 1876: *Preussische Chronik. Die preussischen Geschichtschreiber des XVI und XVII Jahrhunderts*. Bd. 1, herausg. von M. Perlbach. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot.

Harrison Jane Ellen 1913: *The Religion of Ancient Greece*. London: Constable & Company LTD.

IEW – Julius Pokorny. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* 1–2. Bern und München: A. Francke AG-Verlag, 1959–1969.

Il. – Ὅμηρου ‘Ἰλιάς’

Jastrow I–II – Marcus Jastrow. *A Dictionary of the Targumim, The Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature*. London & New York: Luzac & Co., G. P. Putnam’s Sons, 1903.

JBR I–V – Jonas Balys. *Raštai* 1–5, par. Rita Repšienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998–2004.

JBŽ I–III – Jokūbas Brodovskis. *Lexicon Germanico=Lithvanicum et Lithvanico=Germanicum. Rankraštiniis XVIII amžiaus žodynas*, 1–3, par. Vincentas Drotvinas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009.

Kabelka Jonas 1982: *Baltų filologijos įvadas*. Vilnius: Mokslas.

Klein Ernest 1987: *A comprehensive etymological Dictionary of the Hebrew Language for Readers of English*. Jerusalem & Tel Aviv: Eisenbrauns.

Kolczyński Jarosław 1996: Trójnożna koza. Uwagi o symbolice trójnożności. – *Etnografia Polska* 40(1–2), 81–107.

Kregždys Rolandas 2009: *Sūduvių knygelė* – vakarų baltų religijos ir kultūros šaltinis. I dalis: formalioji analizė. – *Lituanistica* 55 (3–4 [79–80]), 174–187.

Kregždys Rolandas 2009a: Pr. Romow pagal Petro Dusburgiečio „Prūsijos žemės kroniką“ ir kitos istorinės interpretacijos iki mūsų laikų (toponimo etimologinė analizė, lokalizacija). – *Senovės baltų kultūra* 8. Vilnius: Kronta, 122–187.

Kregždys Rolandas 2010: M. Strykowski veikalo *Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszytkiej Rusi* teonimai: *Chaurirari*. – *Acta Linguistica Lithuanica* 62–63, 50–81.

Kregždys Rolandas 2011: Baltiškųjų teonimų perteikimo ir dievų funkcijų nustatymo problematika Jano Łasickio veikale „De diis Samagitarvm cæterorvmque Sarmatarum, & falforum Chriftianorum. Item de religione Armeniorum“: *Salaus, Klamals, Atlaibos, Tawals*. – *Perspectives of Baltic Philology* II. Poznań: Wydawnictwo „Rys“, 101–121.

Kregždys Rolandas 2012: *Baltų mitologemų etimologijos žodynas I: Kristburgo sutartis*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.

Kuiper Kathleen 2011: *Ancient Rome: from Romulus and Remus to the Visigoth invasion*. New York: Rosen Educational Services, LLC.

Kuzavinis Kazys 1964: *Prūsų kalba*. Vilnius: Vilniaus valstybinis pedagoginis institutas.

Laurinkienė Nijolė 1990: *Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose*. Vilnius: Vaga. LE I–XXXVII – *Lietuvių enciklopedija* 1–37. Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953–1985.

Lhôte Éric 2006: *Les lamelles oraculaires de Dodone*. Genève: Droz.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (t. 1–20, 1941–2002) elektroninis variantas. Antrasis elektroninis leidimas. Red. kolegija: G. Naktinienė ir kt. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2013.

LMAGBR – Lenkijos mokslų akademijos Gdansko bibliotekos Rankraščių skyrius.

Löttsch Ronald 1992: *Duden Jiddisches Wörterbuch* (2., durchgesehene Auflage). Mannheim & Zürich: Dudenverlag.

LPŽ I–II – *Lietuvių pavardžių žodynas* 1–2. Vilnius: Mokslas, 1985–1989.

Lucht Martina 2007: *Der Grundwortschatz des Altirischen. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Bonn*. Bonn: Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität.

LVŽ I–II... – *Lietuvių vietovardžių žodynas* 1–2. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2014...

Mailhammer Robert 2013: Introduction: Etymology beyond word histories. – *Lexical and Structural Etymology. Beyond Word Histories*. Ed. Robert Mailhammer, Boston & Berlin: Walter de Gruyter, Inc., 1–7.

Mailhammer Robert 2013a: Towards a framework of contact etymology. – *Lexical and Structural Etymology. Beyond Word Histories*. Ed. Robert Mailhammer, Boston & Berlin: Walter de Gruyter, Inc., 9–31.

Malitz Jürgen 2005: *Nero*. Oxford: Blackwell Publishing.

Mannhardt Wilhelm 1936: *Letto-Preussische Götterlehre*. Riga: Herausgegeben von der Lettisch-Literarischen Gesellschaft.

Matasović Ranko 2009: *Etymological dictionary of proto-Celtic*. Leiden & Boston: Brill.

Mažiulis Vytautas 1966: *Prūsų kalbos paminklai*. Vilnius: Mintis.

Mažiulis Vytautas 2004: *Prūsų kalbos istorinė gramatika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Mierzyński Antoni 1900: *Romowe*. Poznań: Drukarnia dziennika poznańskiego.

MP I–IV – Matas Pretorijus. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla* 1–4. Parengė Ingė Lukšaitė. Vilnius: Pradai (t. 1 – 1999), Lietuvos istorijos instituto leidykla (t. 2 – 2004, t. 3 – 2006, t. 4 – 2011).

Narbutt Teodor 1835: *Dzieje starożytne narodu litewskiego. Tom 1. Mitologia litewska*. Wilno: A. Marcinowski.

Od. – Ὀμήρου Ὀδυσσεΐη

Pape I–II – Dr. W. Pape's *Wörterbuch der griechischen Eigennamen* 1–2 (I: α–κ; II: λ–ω). Braunschweig: Druck und Verlag von Fried. Bieweg & Sohn, 1911.

Pedersen Holger 1909: *Vergleichende Grammatik der keltischen Sprachen. Erster Band. Einleitung und Lautlehre*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.

PEŽ I–IV – Vytautas Mažiulis. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* 1–4. Vilnius: Mokslas (t. 1), Mokslo ir enciklopedijų leidykla (t. 2, 3), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (t. 4), 1988–1997.

Phythyon John R., Soesbee Ree, Bennighof Mike 2002: *Celtic Age. Role-playing the Myths, Heroes and Monsters of the Celts*. Virginia Beach: Avalanche Press LTD.

Przybytek Rozalia 1993: *Ortsnamen baltischer Herkunft im südlichen Teil Ostpreußens*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

- Puhvel Jaan 2001: *Lyginamoji mitologija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Rinkevičius Vytautas 2015: *Prūsistikos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- SEJL – LEŹ – Wojciech Smoczyński. *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wilno: Printer Polyglott, 2007.
- Skardžius I–VII – Pranas Skardžius. *Rinktiniai raštai* 1–7, par. Albertas Rosinas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996–2013.
- Skrodenis Stasys 2009: Užgavėnių kaukė mūsų kultūroje. – *Užgavėnių kaukės*, sud. A. Vaicekauskas. Vilnius: Vilniaus etninės kultūros centras, 9–46.
- Smoczyński Wojciech 2005: *Lexikon der altpreussischen Verben*. Innsbruck: Institut für Sprachen und Literaturen der Universität Innsbruck.
- מאסקווע גרויס יידיש-רוסיש ווערטערבוך 2011: אלבסנדר סאלדאטאוו
- SRP I–V – *Scriptores rerum Prussicarum: Die Geschichtsquellen der Preussischen Vorzeit bis zum Untergange der Ordensherrschaft* 1–5, hrsg. von Theodor Hirsch, Max Töppen und Ernst Strehlke. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1861–1874.
- Stanevičius Simonas 1967: *Raštai*. Vilnius: Vaga.
- Stela Erazmas 2004: *Apie Prūsijos senybes*. Vilnius: Aidai.
- Stern Heidi 2000: *Wörterbuch zum jiddischen Lehnwortschatz in den deutschen Dialekten*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Šimėnas Valdemaras 1994: Legenda apie Videvutį ir Brutenį (legendos šaltinių klausimu). – *Prūsijos kultūra*. Vilnius: Academia, 18–63.
- Tamulaitienė Dovilė 2014: Dėl lietuvių priesaginių hidronimų kirčiavimo variantų. – *Baltistica* 49(2), 279–300.
- Toporov Vladimir 2000: *Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai*. Vilnius: Aidai.
- Trautmann Reinhold 1974: *Die altpreußischen Personennamen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Vaan de Michiel 2008: *Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages*. Leiden & Boston: Brill.
- Vaicekauskas Arūnas 2009: Užgavėnių kaukės ir personažai. – *Užgavėnių kaukės*. Sud. A. Vaicekauskas. Vilnius: Vilniaus etninės kultūros centras, 65–115.
- Vanagas Aleksandras 1981: *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*. Vilnius: Mokslo.

Velikovsky Immanuel 1952: *Ages in Chaos. Volume I: from the Exodus to King Akhnaton*. Garden City, New York: Doubleday & Company, Inc.

Vėlius Norbertas 2012: *Baltų mitologija iš sakalo skrydžio*. Vilnius: Aidai.

Weinreich Uriel 1977: *English-Yiddish, Yiddish-English Dictionary*. New York: Schocken Books; Yivo Institute for Jewish Research.

Wolf Moshe 1998: *Hebrew and Aramaic Words in the Yiddish Language*. Portland: Jewish Federation of Portland.

Ананикян Мартирос А. 2010: *Мифы Армении*. Москва: Центрполиграф.

Зайцев Александр Иосифович 2005: *Греческая религия и мифология: Курс лекций*. Санкт-Петербург: Филологический факультет СПбГУ, Москва: Издательский центр «Академия».

Иванов Вячеслав 1994: *Дионис и прадионисийство*. Санкт-Петербург: Алетейя.

Кагаровъ Евгеній 1913: *Культъ фетишей, растений, животныхъ въ Древней Грециі*. С.-Петербургъ: Сенатская Типографія.

Калыгин Виктор Павлович 2006: *Этимологический словарь кельтских теонимов*. Москва: Наука.

Крегждис Роландас 2011: К этимологии греч. ἑσθήν. – *Индоевропейское языкознание и классическая филология* 15. Санкт-Петербург: Наука, 282–289.

Лосев Алексей Федорович 1957: *Античная мифология в ее историческом развитии*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР.

МНМ I–II – *Мифы народов мира. Энциклопедия в двух томах*, глав. ред. С. А. Токарев. Москва: Советская энциклопедия, 1991.

МС – *Мифологический словарь*. Москва: Советская энциклопедия, 1990.

Нильссон Мартин 1998: *Греческая народная религия*. Санкт-Петербург: Алетейя.

ПЯ I–V – Владимир Николаевич Топоров. *Прусский язык: Словарь* 1–5. Москва: Наука, 1975–1990.

СД I–V – *Славянские древности. Этнолингвистический словарь* 1–5, ред. Н. И. Толстой. Москва: Международные отношения, 1995–2012.

Топоров I–III – Владимир Николаевич Топоров. *Исследования по этимологии и семантике* 1–3. Москва: Языки славянских культур, 2004–2009.

Топоров Владимир Николаевич 1972: Заметки по балтийской мифологии. – *Балто-славянский сборник*, отв. ред. В. Н. Топоров. Москва: Наука, 289–314.

Филип Ян 1961: *Кельтская цивилизация и ее наследие*. Прага: Издательство Чехословацкой Академии Наук.

Штаерман Елена Михайловна 1987: *Социальные основы религии Древнего Рима*. Москва: Наука.

Штейнбергъ Иошуа 1878: *Еврейскій и халдейскій этимологическій словарь къ книгамъ Ветхаго Завета 1. Еврейско-русскій*. Вильна: В типографіи Л. Л. Маца.

Origin of the Baltic Mythonyms: West Balt. *Pargrubi(j)us* (*G[r]ubrium*, *Pergrubrius*, etc.), Lith. *maselis*

SUMMARY

The article deals with the etymology and developmental peculiarities of the West Baltic mythologeme *Pargrubij* (A, B) / *Pargrubius* (B, C), including its alternative forms *Grubrium* (A), *Gubrium* (C), *Pergrubrius* (D, ε), etc., and mythonym Lith. *maselis* ‘a man dressed in the clothes of Shrovetide mummers.’

In accordance with the results received in the analysis of the data, which partly reflect the most ancient mythological images and concepts of I-E tribes, the following conclusions are proposed:

1. West Balt. mythologeme *Pargrubi(j)us* (and its variants *G[r]ubrium*, *Pergrubrius*, etc.), mentioned in “The Yatvigan book” for the first time, presupposes reconstruction of the protoform with a few types of metathesis: West Balt. **Pargrubī/īs* ‘God who makes winter gone, causes leaves and grass to grow and also stands under fecundity’ ← **Gar-brubī/īs* ‘ditto’ ← **Gar-bruvi/īs* ‘ditto’ ← **Gar-burvi/īs* **‘tree – oracle, sorcery tree’* ← Pruss. *garian* ‘tree’ E 628 + Pruss. **burv-* **‘sortilege, guess; sign.’*

2. West Balt. **Garburvi/īs* (→ **Pargrubī/īs*) ‘God who makes winter gone, causes leaves and grass to grow and also stands under fecundity’ (< **‘tree – oracle, sorcery tree’*) is one of the multitude of epithets of the thunder god of Western Balts.

Baltų mitonimų kilmė: vak. bl. *Pargrubi(j)us* (*G[r]ubrium*,
Pergrubrius ir kt.); lie. *maselis*

3. Sememe *‘tree – oracle, sorcery tree’ presupposes reconstruction of the sacral referent with a sortilege function – dendritic totem, also worshiped by Greeks, Celts, northern Germans (and probably Italic peoples).

4. Lith. *maselis* ‘a man dressed in the clothes of Shrovetide mummers’ should be attributed to Hebraisms borrowed in Lithuanian, related to proper name *Y Massel* ← *WY massel* / *maššēl* ‘luck, success; constellation’, which originated from MH *mazl* ‘planet; constellation; success; fortune.’

Įteikta 2015 m. birželio 22 d.

ROLANDAS KREGŽDYS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Saltoniškių g. 58, Vilnius Lt-08105, Lietuva

rolandaskregzdys@gmail.com